

ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

**Сержанов В.В.
Костьов'ят Г.І.**

Досліджено суть особистого страхування, розкрито його роль в системі соціального захисту населення; проаналізовано розвиток основних видів особистого страхування в Україні, зокрема страхування життя, медичне страхування та страхування від нещасних випадків; окреслено пропозиції їх розвитку в сучасних умовах.

Ключові слова: особисте страхування, медичне страхування, страхування від нещасних випадків.

ВСТУП

Страхування життя є потужним механізмом забезпечення довгострокових інвестицій в національну економіку, що сприяє підвищенню її конкурентоспроможності.

У сучасній економіці через страхування реалізується державна політика соціально-економічного захисту населення, а також формуються значні інвестиційні ресурси.

Дослідженню особливостей функціонування особистого страхування присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, серед яких є: О. Залетов [1], С. Осадець [6], К. Слюсаренко [5], Я. Шумелда [7] та інші.

Особливості та проблеми реалізації особистого страхування в Україні як важливого механізму соціального захисту населенню залишається недопрацьованим та потребує ґрунтованого аналізу.

Метою статті є з'ясування сутності та визначення структури особистого страхування, аналіз стану та проблем розвитку окремих видів страхування особистих ризиків.

В процесі написання статті здійснено динамічний аналіз діяльності провідних страхових компаній, що здійснюють накопичувальне страхування життя в Україні. Показано рейтинг вищезазначених компаній за період 2009-2011 роки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах господарювання в Україні попри низку економічних проблем досить гостро постали й питання соціального захисту населення, зокрема у сфері пенсійного забезпечення, медичного обслуговування та захисту при настанні різного роду нещасних випадків. Єдиним дієвим механізмом вирішення таких проблем є побудова ефективної системи державного соціального страхування та створення умов для розвитку добровільного особистого страхування.

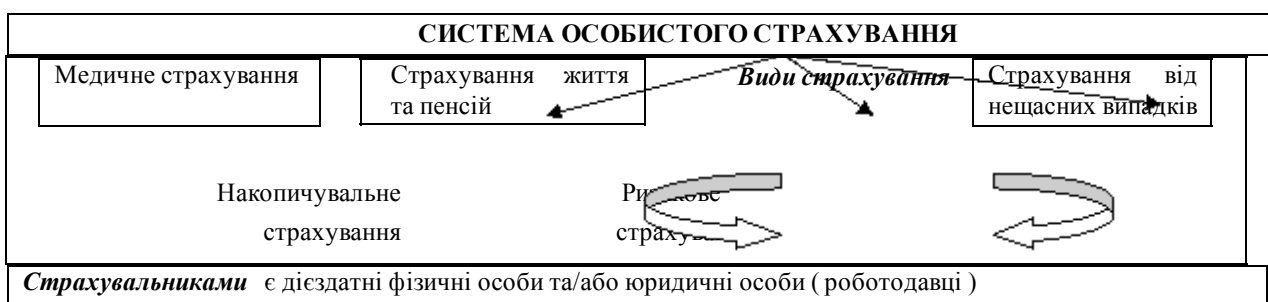
Особисте страхування як один з сегментів вітчизняного страхового ринку через несприятливі ринкові умови, фінансову кризу та непослідовність реформ у соціальній сфері недостатньо розвинуте та не використовується як механізм вирішення соціальних проблем, які набули перманентного характеру: спад демографічних показників, інвалідність, хвороби, нещасні випадки, відсутність якісної медичної допомоги, потреба в соціальному захисті, матеріальна незабезпеченість людей похилого віку. Оцінюючи комплексно загрози та можливості ринку страхування особистих ризиків вважається, що ця сфера страхової діяльності в Україні має значний потенціал розвитку.

Дослідженню особливостей функціонування особистого страхування присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, серед яких є: О. Залетов, С. Осадець, К. Слюсаренко, Я. Шумелда та інші.

Особливості та проблеми реалізації особистого страхування в Україні як важливого механізму соціального захисту населенню залишається недоопрацьованим та потребує ґрунтованого аналізу.

Особисте страхування – страхування матеріальних інтересів, пов'язаних із життям, здоров'ям, працездатністю і додатковими пенсіями страхувальника чи застрахованої особи [6].

Особисте страхування можна визначити як галузь страхової діяльності, яка має на меті надання певних послуг як фізичним (окремим громадянам, членам їхніх сімей), так і юридичним особам (наприклад, страхування працівників за рахунок коштів підприємств від нещасних випадків). Ці послуги передбачають страховий захист страхувальників (застрахованих) у разі настання несприятливих подій для їхнього життя і здоров'я. До системи особистого страхування відносять такі види страхової діяльності: страхування життя та пенсій, страхування від нещасних випадків та хвороб, медичне страхування. Кожен із цих видів страхової діяльності має конкретний свій об'єкт страхування та перелік страхових ризиків, на випадок настання яких укладаються угоди або договори страхування (рис.1).

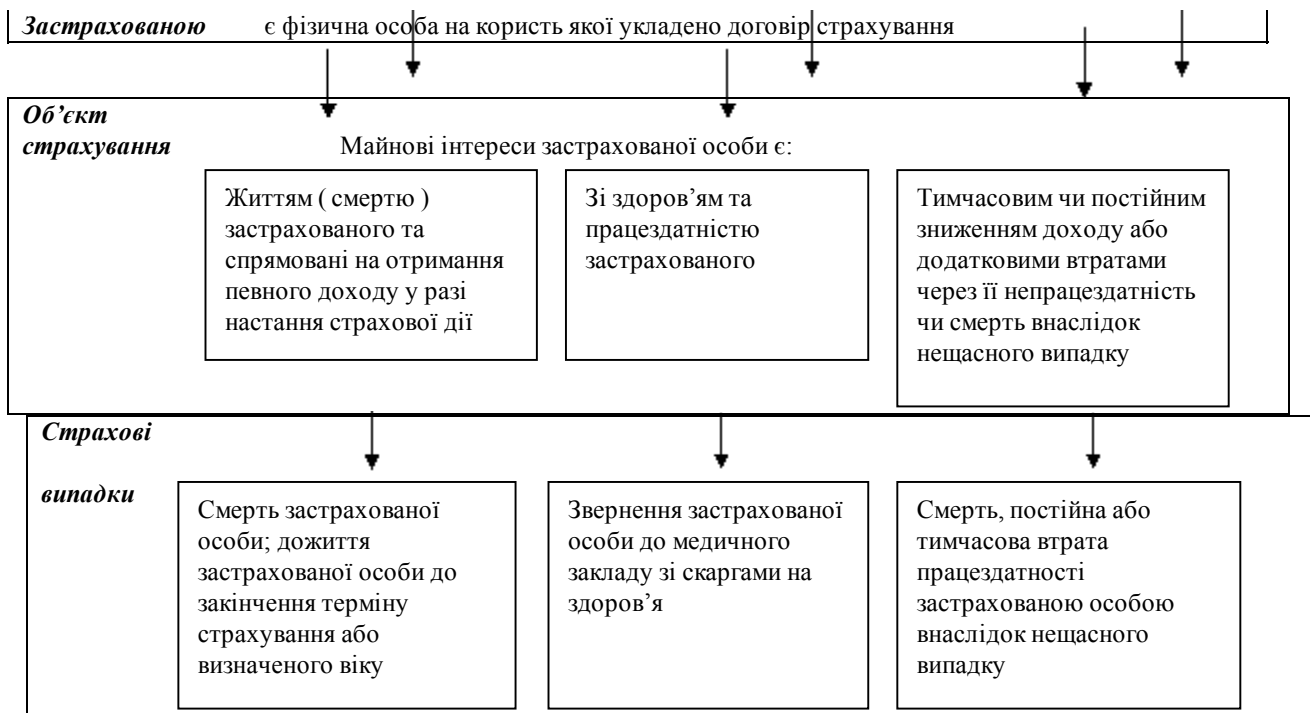

Рис. 1 Структура системи особистого страхування

Особисте страхування має багато спільного із соціальним страхуванням, і насамперед щодо об'єктів страхового захисту громадян. Проте між особистим страхуванням і соціальним є відмінності. Головна з них стосується джерел формування страхових фондів. В особистому страхуванні ними є переважно індивідуальні доходи громадян, а в соціальному - кошти підприємств, установ, організацій.

Особисте страхування може здійснюватися в добровільній і обов'язковій формі, а соціальне – обов'язковій.

Страхування життя є потужним механізмом забезпечення довгострокових інвестицій в національну економіку, що сприяє підвищенню її конкурентоспроможності. В Україні на даний час не врегульовано питання підвищення фінансової надійності компаній зі страхування життя («лайфових» компаній), відсутні дієві заходи, які не допускали би використання страхування життя як способу отримання нелегального прибутку методами шахрайства [8].

Політика вдалого та компетентного проведеного страхового менеджменту на підприємствах, розроблення навчально-освітніх програм для громадського ознайомлення з договорами страхування життя дасть змогу правильно та коректно зрозуміти суть і необхідність такого страхування.

Дослідження ринку страхування життя свідчить про збільшення загального обсягу страхових виплат та зростання чисельності застрахованих. Разом з тим досить гостро стоїть проблема забезпечення фінансової надійності «лайфових» страхових компаній. Про фінансову надійність та стабільність страхової компанії свідчить розмір страхових виплат, страхових премій, а також кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду (табл. 1) [2].

На ринку страхування життя України працює 20 страхових компаній із внесених до Державного реєстру фінансових установ 70 страховиків. Проте лідери (ALICO Україна, ТАС, АСКА-ЖИТТЯ) ринку страхування життя 50.1% загальної структури цього ринку, що свідчить про значну монополізацію ринку (табл. 2) [2].

Виходячи з таблиці 2, можна констатувати, що незважаючи на кризовий період, страхові компанії знаходяться в стабільності.

Таблиця 1 Рейтинг страхових компаній за договорами накопичувального страхування за 9 місяців 2011 року [2]

Назви компанії	Страхові премії, тис. грн.	Частка, %	Страхові виплати, тис. грн.	Кількість фізичних осіб, застрахованих на кінець звітного періоду	Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду
"АЛІКО Україна" ПрАТ	153 125.00	39	5 416.00	58 801	9 991
"ТАС"(приватне) АТ СК	94 357.00	24	2 986.00	62 317	9 248
"ПЗУ Україна страхування життя" ПрАТ СК	47 465.90	12	2 021.00	21 684	5 595
"Фідем Лайф" ПрАТ СК	26 864.10	7	631.30	13 547	5 902
"Юпітер Вієнна Іншуранс	16 969.00	4	440.00	11 145	5 203

Груп" ПрАТ СК					
"Ренесанс Життя" ПрАТ	16 910.00	4	36.00	9 870	2 342
"КД Життя" ПрАТ СК	13 575.40	3	673.00	5 044	167
"Іллічівська" ТДВ СК	9 849.00	2	446.60	7 887	783
"АСКА-ЖИТТЯ" ПрАТ СК	7 017.00	2	4 997.00	58 140	444
"СЕБ Лайф Юкрейн" ПрАТ СК	4 068.50	1	24.10	2 058	1 192
Ринок Разом	396 211.20	100	18 713.60	257 250	41 092

Страховання від нещасних випадків є продуктом, виробленим системою як соціального так і комерційного страхування та об'єднує загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що спричинили втрату працездатності та комерційне страхування від нещасних випадків.

Страховання від нещасних випадків може мати обов'язкову та добровільну форму. Метою обов'язкового страхування від нещасних випадків є захист не лише окремих страховальників, а й суспільства в цілому. Обов'язкове особисте страхування залежно від джерела сплати страхових платежів поділяється на державне обов'язкове й обов'язкове. Найпоширенішим видом страхування від нещасних випадків, який охоплює значну частину населення, є обов'язкове страхування від нещасних випадків на транспорті, якому підлягає персонал, який обслуговує транспортні засоби (водії, машиністи, провідники), а також пасажирів усіх видів транспорту крім міського. В добровільній формі від нещасних випадків проводиться страхування дітей та школярів, спортсменів, працівників підприємств та непрацюючих громадян [4].

Таблиця 2 Рейтинг страхових компаній за договорами накопичувального страхування за період: 2009-2011рр.
[2]

Назва компанії	Активи, тис. грн.			Страхові премії, тис. грн.			Страхові виплати, тис. грн.		
	2 009р.	2 010р.	2 011р.	2 009р.	2 010р.	2 011р.	2 009р.	2 010р.	2 011р.
"АЛІКО Україна" ПрАТ	501903.00	562745.00	643652.00	175008.00	88903.00	216664.0	7686.00	3503.00	6942.00
"ТАС"АТ СК	359286.00	441190.00	448558.00	120689.00	56341.00	128194.0	5452.00	1948.00	4155.00
"АСКА-ЖИТТЯ" ПрАТ СК	158620.3	165524.00	171080.00	13701.2	4463.00	11053.30	7024.4	3411.00	6619.00
"Ренесанс Життя" ПрАТ СК	97820.00	105844.00	147183.00	48023.00	36856.00	24996.00	1283.00	696.0	1416.00
"ПЗУ Україна" ПрАТ СК	68120.7	206215.5	131629.10	32070.1	20598.4	51041.10	1497.8	786.3	1701.90
"Іллічівська" ТДВ СК	49861.3	58250.00	62461.00	9998.5	5623.2	11712.00	219.1	255.9	414.40
"СЕБ Лайф Юкрейн" ПрАТ СК	46327.5	37117.60	36008.20	2079.6	1164.8	3228.10	755.9	139.4	143.20
Ринок Разом	1281938.8	1576886.1	1640571.3	401569.4	21394.4	446888.5	23918.2	10739.6	21391.5

Метою добровільного особистого страхування є організація та фінансування наданих страхованим медичним послуг належного обсягу й якості, закріплених програмами добровільного медичного страхування [7].

Медичне страхування належить до соціально необхідних видів страхування, проте враховуючи відсутність у держави належного фінансового потенціалу для забезпечення конституційних прав громадян щодо охорони здоров'я, невизначеність обов'язкової форми медичного страхування, добровільні види стають більш значимими [5].

На ринку медичного страхування, попри очікування експертів на тлі загального спаду спостерігається стійка тенденція до зростання, що обумовлено активізацією попиту на корпоративні програми медичного страхування.

Важливим напрямком розвитку особистого страхування в Україні є активізація його обов'язкових видів, зокрема: медичного страхування іноземних громадян, які тимчасово перебувають на території України; особистого страхування медичних і фармацевтичних працівників на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків; страхування спортсменів вищих категорій та інших.

На даний момент в Україні не розвинене медичне страхування, але є актуальним. Беручи до уваги досвід іноземних держав, то медичні заклади (лікарні) надають повну допомогу тільки у разі, коли у пацієнта є страховий поліс, а якщо наразі не має страхового полісу то надають тільки часткову допомогу.

Актуальність медичного страхування як додаткового джерела фінансування медичних закладів в Україні є безсумнівною. Необхідність його впровадження активно підкреслювалася в численних нормативно-правових документах, актах як Президента України, так і уряду, зокрема в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Однак остаточно питання впровадження медичного страхування, принаймні працюючого населення не можна вважати вирішеним.

Розвиток обов'язкового державного медичного страхування в Україні сприятиме реформуванню системи фінансування щодо накопичення доходу з метою: впровадження додаткових платежів, створення спеціальних фондів, впровадження механізмів з регулювання ризиків та компенсацій фондам. Сьогодні існує потреба формування національної системи єдиних економічно обґрунтованих тарифів на медичні послуги, підвищення частки державного обов'язкового страхування [3].

В сучасних умовах фінансування медичні заклади не мають достатнього бюджетного фінансування на оновлення технічного обладнання, забезпечення хворих медикаментами.

Вагомим чинником незадоволеності населення рівнем медичних послуг є низька поінформованість. Про це свідчать дані, наведені на рис. 2. Менше 20 відсотків громадян, серед яких проводилося опитування, вважають себе повністю поінформованими у сфері надання медичних послуг [3].

Відтак недостатня поінформованість громадян щодо можливостей страхової медицини змушує громадян України сьогодні платити кошти за медичні послуги навіть у державних та комунальних установах.

Причиною не виконання державою обов'язкового страхування є внутрішньодержавні юридичні, економічні, політичні трансформації.

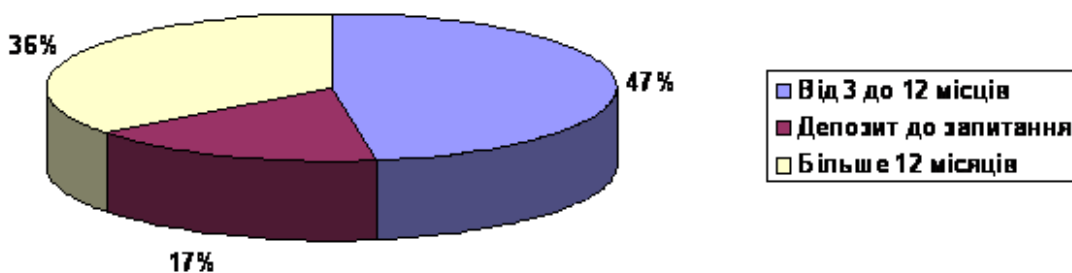

Рис. 2 Ступінь поінформованості населення щодо медичних послуг, % [3]

Упорядкування системи особистого страхування в Україні потребує радикальних кроків до психологічного та менталітетного переосмислення населення актуальності, необхідності та віри гарантії захисту життя та здоров'я кожного громадянина. Прорадянські стереотипи, які ґрунтуються на соціально-економічних та соціально-психологічних ілюзіях колишньої системи командно-адміністративного характеру, певною мірою гальмують процес реалізації та розвитку політики проведення особистого страхування. Головними індикаторами здорової ринкової економіки мають бути конкретні механізми загальнодержавного впливу і водночас демократичного характеру, які могли би нейтралізувати недовіру населення до особистого страхування в цілому. Як на нашу думку, можна створити інститути, які могли б роз'яснювати населенню та співпрацювати з Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг. Поява таких установ дасть можливість громадянам довіряти та зрозуміти, яка необхідність особистого страхування, наприклад, для забезпечення майбутнього пенсійного віку, а також фінансову незалежність. А для держави дасть можливість зменшити виплати для громадян, які мають пенсійний вік при цьому збереже страхові резерви, який на даний момент є актуальним для держави щоб утримати витрати бюджету.

Стримуючими на макрорівні розвитку системи особистого страхування є численні недоліки у системі державного

регулювання та нагляду за діяльністю страхових компаній, недосконалість чинного законодавства, зростання темпів інфляції та на мікрорівні – недостатній рівень кадрового забезпечення страхових відносин, низький рівень кваліфікації страхових посередників, страхове шахрайство. Ці два потоки проблем породжують наступні проблеми від неоптимальних відносин держави та страхових компаній: відсутність повноцінного захисту прав споживачів страхових послуг, залежність від іноземних перестраховиків та відсутність дієвих гарантій у разі банкрутства чи ліквідації.

Держава регулює процеси зовнішнього впливу на ринок особистого страхування шляхом прийняття нормативно-правових актів, які регламентують страхові відносини; встановлення обов'язкових видів страхування; проведення податкової політики, а також стимулювання діяльності страхових організацій методом встановлення пільг [6].

Держфінпослуг як уповноважений орган державного регулювання ринку страхових послуг, здійснив розробку та впровадження стратегії розвитку страхової справи, встановив на даний момент єдині вимоги та стандарти надання послуг.

Аналіз вітчизняного ринку особистого страхування дозволяє визначити основні проблеми, які стримують його розвиток та перешкоджають приведенню системи в цілому до міжнародних стандартів. Першочергові кроки, які сприятимуть формування повноцінної системи особистого страхування в Україні, наведено в таблиці 3 [6].

Таблиця 3 Заходи реформування системи особистого страхування [5]

Концептуальне забезпечення	Нормативно-правове забезпечення	Організаційно-методологічне забезпечення	Інформаційно-аналітичне забезпечення
Створення фахової комісії для розробки концепції розвитку системи особистого страхування на тривалий період та подати на розгляд парламенту	Проведення парламентських слухань на тему проблем та перспектив особистого страхування в Україні	Підвищення професійного рівня фахівців страхування та страхової культури населення	Створення за допомогою ЗМІ, на телебаченні регулярної інформаційної програми про тенденції страхування
Підготовка проектів реформування страхової галузі, сприяння впровадженню прогресивних форм і методів страхування	Прийняття законів України «Про обов'язкові види страхування», «Про страхування життя», «Про страхових посередників»	Стимулювання створення страховими компаніями служб внутрішнього контролю та аудиту	Запровадження вивчення учнями загальноосвітніх шкіл старших класів засад страхування

ВИСНОВКИ

Як свідчить аналіз, особистого страхування є важливим механізмом соціального захисту населення, який доповнює державне соціальне страхування, дозволяє вирішити низку проблем у сфері охорони здоров'я та пенсійного страхування, не збільшуючи при цьому навантаження державного бюджету. Але активізація розвитку цієї галузі страхування не можлива без державної політики на страховому ринку, підвищення рівня страхових послуг, додержання механізму захисту прав споживачів страхових продуктів тощо.

Страхування життя є потужним механізмом забезпечення довгострокових інвестицій в національну економіку, що сприяє підвищенню її конкурентоспроможності. Саме в найбільших страхових компаній «АЛІКО Україна», «ТАС», «ПЗУ Україна» страхування життя, частка на ринку яких становить: 39%, 24%, 12% відповідно, виплати зі страхування життя мають найбільшу питому вагу у загальній структурі життя. У вартісному виразі суми становлять: АЛІКО – у 2009р. 7686 тис. грн., у 2010р. – 3503 тис. грн., у 2011р. – 6942 тис. грн. Відповідно в динаміці страхових виплат відображено поточна ситуація на ринку, оскільки нестабільність у різних галузях економіки, що і пояснює коливання у здійсненні страхових виплат. Позитивна зміна з 2010 по 2011 роки показує стабілізацію ринку страхування і здійснення страхових виплат підвищилося майже до рівня 2009 року.

Особливості та проблеми реалізації особистого страхування в Україні як важливого механізму соціального захисту населення залишаються мало вивченими та потребують ґрунтованого аналізу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Залетов О.М. Державне регулювання ринку страхування життя в Україні: Автореферат дисертації та здобуття наукового ступеня кандидат економічних наук. – Київ, 2007. – С.20.
2. Ліга Страхових Організацій України Інтернет – журнал про страховий ринок України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uainsur.com>
3. Миколайчук М. Страхова медицина в Україні: актуальність та готовність до неї населення / Миколайчук М., Засадко В., Тищенко М. // Фінансові послуги. 2011. - Випуск 5-6. – С.15-18.
4. Рейтинг страхових компаній життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.ua/>
5. Слюсаренко К.В. Страхування від нещасних випадків на виробництві: Автореферат дисертації та здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Київ, 2009 – С.20.
6. Страхування: Підручник / За ред. С.С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002 – 599с.
7. Шумелда Я.П. Страхування: Навч. посіб./ Шумелда Я.П. – К.: Міжнародна агенція «БІЗОН», 2007 – 31с.

8. FORINSURER Інтернет-журнал про страхування [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00356>

[Сержанов Віталій Вікторович](#), к.е.н., доцент кафедри фінансів УжНУ
Костьов'ят Анна Ігорівна, студентка УжНУ, kostovyat@rambler.ru